

Vidnesbyrd: Man udnævnes ikke til bibliotekar, man uddannes til det

Dorte Bertram blev Danmarks første bibliotekar på en mellemuddannelse, da hun i 1963 blev ansat på Den Sociale Højskole til at få styr på et bogbjerg på et afsides bord. Siden kæmpede hun for de mindre uddannelsesbiblioteker og den nye type bibliotekarers plads i sektoren. Her er hendes historie

□ **Dorte Bertram**, Den Sociale Højskoles bibliotek i København 1963-2002

For nylig læste jeg en tankevækkende artikel i fagmagasinet Perspektiv (nr. 8/2022) om et undervisningsforløb på Roskildebibliotekerne: 'Biblioteksfaglig mesterlære', som man tilbyder alle nyansatte uanset deres faglige baggrund i erkendelse af, at man "de facto ikke kan blive uddannet som bibliotekar i Danmark mere." Jeg har også noteret mig, at dagspressen nu bruger termen biblioteksansat.

Jeg blev mindet om min egen faglige uddannelse, som bestod af tre års elevtid i Københavns Kommunes biblioteker samt et års teori på Statens Biblioteksskole 1958-59 – idet jeg var sidste årgang af den ordning.

Den megen praksis kom mig til gode, da jeg skulle organisere og opbygge et uddannelsesbibliotek fra grunden: valg af udlånssystem, af systematik, logistik, indkøbspolitik med mere. Der var ikke megen tradition for samarbejde eller standardisering i de biblioteker, der stod uden for folkebibliotekerne – men det var fra folkebiblioteket, jeg hentede mine erfaringer, samtidig med at jeg besøgte mange andre små selvgroede biblioteker.

Efter endt uddannelse fra Biblioteksskolen 1959 blev jeg ansat i Københavns Kommunes Biblioteker, men da jeg efter et par år blev gravid, blev jeg henvist til kontorarbejde inde bag ved – man var ikke begejstret for gravide

i skranken. Da barn nummer to var på vej, og jeg var på halv tid, blev jeg flyttet fra det ene distriktsbibliotek til det andet, hvor jeg hver gang fik tildelt de kedeligste arbejdsopgaver.

Jeg var derfor let at lokke, da min søster som socialrådgiverstuderende havde hørt rektor efterlyse en bibliotekar til at tage sig af et bogbjerg af meget forskellig litteratur, som havde hobet sig op på et afsides bord. Rektor var tidligere erhvervsvejleder, så han kendte lidt til bibliotekaruddannelsen og ville gerne binde an med sådan en som mig.

Resultatet blev, at jeg startede 1. december 1963 på Den Sociale Højskole, holdt barsel fra jul, fødte 16. januar og var naturligvis tilbage efter seks uger – efter at have trænet lillepiggen med skemad i form af vælling, så den unge pige kunne klare frokostmåltidet.

Bortset fra Teknika-bibliotekerne, som samarbejdede med Danmarks Tekniske Bibliotek, blev jeg altså den første bibliotekar, der blev ansat på en uddannelsesinstitution.

Budget og bogvalg

Socialrådgiveruddannelsen var ret ny, startet i 1937 og havde til huse i Det Kgl. Opfostringshus' gamle bygning på Østerbro. Den bogsamling, jeg overtog, var ordnet efter en hjemmelavet systematik, kopieret fra Socialministeriets Bibliotek. Grundet pladsmangel stod bøgerne i dobbelte rækker på hylden og nye udgaver stod ikke i nærheden af ældre – ret uoverskueligt. Lokalet var et lille kontor på 2. sal inde bag den store duplikator, hvor der blev trykt lærebøger en masse – i et meget højt støjniveau. Der skulle lidt ihærdighed til for at finde frem til biblioteket og dets herlighed.

Men sommeren 1965 fik biblioteket mulighed for at flytte ned i stueetagen, hvor vi fik to gode mindre sale samt et lille kontor.

Senere fik jeg en lille klumme publiceret i fagbladet 'Socialrådgiveren' om bibliotekets tilbud og fremtidige planer, da det var mit mål også at betjene socialrådgivere i felten. Nogenlunde samtidig valgte jeg at indføre folkebibliotekernes decimalklassedeling, som netop var udkommet i ny udgave, idet jeg ikke følte mig kapabel til selv at udforme en brug- og holdbar socialfaglig systematik. Det betød, at jeg kunne indkøbe trykte kort fra Bibliotekscentralen og altså ikke skulle bøvl med kortskrivning. De udenlandske titler katalogiserede Det Kgl. Biblioteks Institut tjeneste for mig – det sikrede også, at vores indkøb af udenlandsk litteratur blev registreret i Accessionskatalogen.

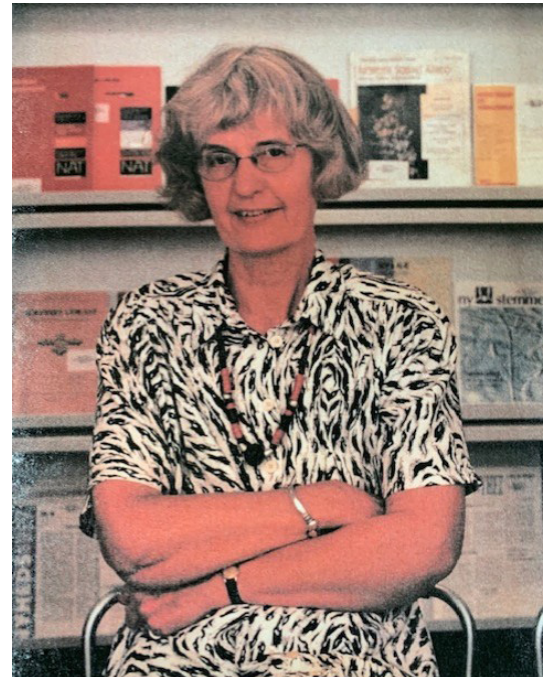
Jeg brugte en del tid på at besøge andre mindre fag- og forskningsbiblioteker. For eksempel lærte jeg af Lærerhøjskolens Bibliotek vigtigheden af at have et "annum", det vil sige et fast årligt budget. Hidtil var bøger til biblioteket indkøbt fra samme konto som værktøj, toiletpapir og andre fornødenheder. Formiddagsjuristen, som hver dag kom ud et par timer, inden han skulle passe sin hovedstilling i Socialministeriet, undrede sig over, at jeg ikke i begyndelsen af finansåret, det vil sige i april måned, spenderede hele budgettet på en gang – så ville jeg da få mest glæde af pengene. At et bibliotek er en løbende proces lige som en husholdning, hvor der også skal være plads til indkøb sidst på året – foruden til abonnementer – var en hel ny tanke for ham.

Næste vigtige hurdle var bogvalget. Jeg gik i gang med at involvere lærerne, og de var også interesserede og kom med deres bidrag. Men så en dag fik vi en ny sociologilærer – han bemærkede, at der kun var indkøbt positivistisk sociologi, men ikke taget hensyn til hverken den hermeneutiske eller marxistiske.

Jeg måtte indse, at folkebibliotekernes mantra om kvalitet, alsidighed og aktualitet ikke lå på rygraden hos alle, så ved hjælp af lektor Tine Egelund blev der udarbejdet bogvalgskriterier for hvert enkelt fag. En formålsparagraf for bibliotekets virksomhed, vedtaget af Undervisningsrådet, hjalp Bodil Jordahn fra administrationen med. Med alle de mange rektorskift (cirka 17 på 38 år) og mange truende nedskæringer var det en nødvendig manifestation – ellers var jeg bange for, at biblioteket kunne være et fristende spareobjekt for nye øjne. Men heldigvis havde de nye rektorer altid andre problemer at slås med. Da biblioteket var en serviceafdeling, som overholdt sit budget, var vi som regel uden for farezonen.

Med tiden fik jeg en HK'er og en bibliotekar ansat, suppleret af midlertidige praktikanter, militærnægtere, skånejobbere med flere, men helst kun en ad gangen for at der kunne være tid til de særlige og nødvendige hensyn.

I 1999 flyttede hele højskolen til Frederiksberg, hvor vi overtog en smuk gammel fabriksbygning, renoveret til formålet – og her fik biblioteket en fornem placering.

↑ Dorte Bertram på Den Sociale Højskoles bibliotek i år 2000. Privatfoto

Udviklingen af uddannelsesbibliotekerne

Indførelsen af projektorienteret undervisning i grupper i 1970'erne var en klar udfordring for både lærerne og bibliotekerne. Før havde de studerende brugt nogle få faste lærebøger til hvert fag, som de hver især havde med sig ("taskebøger"). Den nye undervisning krævede en anden type bogkøb til biblioteket, baseret på systematisk litteratursøgning og formidlingen af denne.

Professionaliseringen og akademiseringen af flere af mellemuddannelserne (sygeplejersker, ergo- og fysioterapeuter, socialrådgivere m.fl.) betød mere teori og mindre praktik og dermed også brug for professionel bibliotekarhjælp.

Den første lærebog på dansk om socialt arbejde, 'Socialrådgivning – teori og metodik', udkom i 1964. Den var skrevet af den danske socialrådgiver Inger Pedersen Davis, som var uddannet i USA, hvor faget blev grundlagt. Da jeg sluttede i 2002, kunne man blive både ph.d og doktor i socialt arbejde.

Den almindelige stigende politiske interesse, herunder anerkendelsen af borgernes adgang til viden om deres rettigheder (jf. bistandsloven af 1974) samt demokratiseringen af uddannelsesvæsenet, inspirerede til nedsættelsen af et biblioteksudvalg med repræsentanter fra blandt andre lærere og studerende samt bestemmelser om bibliotekets virksomhed (jf. lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner 1973).

Karakteristisk for uddannelsesbibliotekerne var, at vi var uddannet på Bibliotekssko-

lens sektion 1 (folkebibliotekaruddannelsen), det vil sige, vi havde erfaring med almindelige brugere og deres behov, herunder biblioteksorientering for skoleklasser. Desuden havde vi bibliotekslovens formål present om oplysning, alsidighed og kvalitet og var indstillet på standardisering og interurbant lånesamarbejde.

Særligt i socialrådgiverfaget er det en central opgave at søge viden og stille den til rådighed for borgerne og ikke mindst afgørende at kunne følge med i både nyt lovstof og selve lovprocessen. Den begyndende informations- og loveksplosion skabte derfor et nyt behov for hjælp til at opnå et professionelt overblik over lov- og cirkulærestoffet. Jeg så det som en vigtig opgave at opdrage socialrådgiverne til eventuelt at kunne intervenere i lovgivningsprocessen (efter 1. behandling i Folketinget).

På Den sociale Højskole var lærerne en meget broget skare: først og fremmest naturligvis socialrådgivere, men også jurister, læger, psykiatere, psykologer, sociologer. Socialrådgivere er i deres arbejdsliv vant til at samarbejde med andre fagfolk. Det vil sige, at også jeg kunne komme til orde som bibliotekar og blive respekteret og anerkendt for min faglighed.

Vi bibliotekarer opfattede os som pædagogiske aktører – i modsætning til den gamle opfattelse, at bibliotekarers opgave er at passe på, at bøgerne ikke bliver væk. Men her fik jeg en lærestreg. En dag dukkede to unge mænd i cowboybukser op – jeg tænkte, det var et par studerende. De spurgte interesserede til bibliotekets drift – og skete det mon, at nogle af bøgerne blev væk? ”Ja, selvfølgelig,” svarede jeg – ”ligesom der nok også mangler nogle af de kopper, der blev købt i kantinen ved semesterstart. Hvor der handles der spildes – og det betyder jo kun, at de manglende titler har været relevante.”

Men de flinke unge mennesker kom fra Rigsrevisionen, og nu gik der besked hjem til Finansministeriet og videre til Socialministeriet, som så pålagde min rektor en redegørelse om omfanget, dvs. vi kunne bruge hele sommerperioden på hylderevision for at konstatere, at de fleste af de manglende titler alligevel skulle have været kasseret – inden for socialområdet er forældelsen hurtigløbende. Det var før den elektroniske registrering af udlån.

Jeg startede som sagt som den første uddannede bibliotekar ved mellemuddannelserne – da jeg sluttede i 2002, var der over 200 medlemmer i faggruppen ’Bibliotek og Uddannelse’ under Bibliotekarforbundet.

Biblioteksbenyttelse og systematisk litteratursøgning

I 1975 udsendte Forskningsbibliotekernes Målsætningsudvalgs underudvalg et debatoplæg om undervisning i litteratursøgning. Jeg havde netop i samarbejde med en af lærerne udarbejdet en

tværgående konkret opgave som eksempel på elementær træning i informationsøgning.

Opgaven gik ud på at demonstrere, hvilke oplysninger man kunne forvente i de forskellige former for opslagsværker som leksika, lovstof, statistik, bogfortegnelser og bibliografier med mere. Hidtil havde jeg optrådt som pauseklovn, hvis en lektion blev aflyst – ikke særligt tilfredsstillende – men nu blev afsat en hel undervisningsdag på tre dobbeltlektioner, hvor opgavens emne var bestemt af temaet for det pågældende semester, og det fungerede.

Bibliotekets tilbud var herefter gruppevis eller individuel vejledning, næste gang de studerende skulle i gang med en større opgave – og det gjaldt lige fra grunduddannelses til disputatsniveau, hvilket blev opfattet meget positivt. For personalet var det mere tilfredsstillende og også mere tidsbesparende end mange drypvise henvendelser.

Efterhånden som undervisningsniveau højnedes til kandidatniveau, blev brugerne – såvel studerende som lærere – i stand til at stille mere kvalificerede krav til biblioteket.

Kontakten med det øvrige biblioteksvæsen

I min elevtid i Københavns Kommunes Biblioteker overværede jeg hver morgen, hvordan læsesalens leder ringede rundt til landets fagbiblioteker for at bestille bøger, som KKB ikke selv havde. Mange titler var verificerede i Accessionskatalogen eller i leksika og lignende, som regel en opgave for bibliotekareleven, men ellers var læsesalslederen en mester i ”*tacit knowing*” og på meget venskabelig fod med kollegerne.

Så det interurbane lånesamarbejde var et af mine argumenter for fordelene ved en uddannet bibliotekar – det var ikke nødvendigt at indkøbe hvad som helst af interessante titler – meget kunne lånes udefra. I 2000 indlånede vi ca. 600 titler til Den Sociale Højskole i København, men vi udlånede ca. 800, idet vi efterhånden uofficielt var blevet fagbibliotek for socialt arbejde.

Så var jeg så heldig, at Jacob Thomsen fra Rigsbibliotekembedet gik på min årgang på Biblioteksskolen, så jeg havde nemt ved at spørge ham til råds, når jeg var i tvivl. Var for eksempel Danmarks Forskningsbiblioteksforening noget for sådan et lille bibliotek som mit? Jeg blev modtaget med åbne arme, deltog i de fleste arrangementer for at få lidt faglig sparring og endte med at komme i bestyrelsen for gruppe D som repræsentant for de mindre forskningsbiblioteker i 1972.

Jeg havde slået mig lidt i tøjret, da jeg blev ringet op. Som enebibliotekar på halv tid og med tre børn derhjemme havde jeg sådan set nok at se til, og jeg betingede mig derfor, at jeg ikke skulle skrive referat eller lave kaffe. Flere af de andre i bestyrelsen var jo de store elefanter: Formanden var Palle Birkelund, der var rigsbibliotekar gennem 30 år for hele landets biblioteksvæsen. Han var en varm fortaler for åbenhed og samarbejde mellem biblioteker på alle niveauer. Også overbibliotekarerne fra henholdsvis Statsbiblioteket, Karl V. Thomsen, og Danmarks Tekniske Bibliotek, Vibeke Ammundsen, sad i bestyrelsen gennem mange år. Alle tre var ca. 25 år ældre end jeg og nogen, man åndeligt talt nejede for.

Det medførte så, at jeg i 1977, da pladsen blev ledig, også blev medlem af Forskningsbibliotekernes Fællesråds Forretningsudvalg, igen som repræsentant for de mindre biblioteker.

En af mine hovedinteresser var her professionaliseringen af de mindre statslige biblioteker, som ofte for eksempel i ministerierne kunne være et par hylder i et tekøkken eller hos en ældre betroet medarbejder, som kunne have brug for en slags retrætejob og derfor fik overdraget opsynet med ministeriets bogsamling, som spændte fra forældet faglitteratur til krimier. Karnovs lovsamling i ajourført udgave stod nemlig på direktørens kontor. Det kunne også være en udfordring for de forskellige universitetsinstitutter at skulle indgå i det interurbane lånesamarbejde.

Jeg blev medlem af et lille udvalg under gruppe D, som skulle belyse samarbejdet mellem institutionsbiblioteker og hovedfagbiblioteker, og vi lavede i 1974 udkastet 'Vejledning ved oprettelsen af mindre forskningsbiblioteker', som dog vist aldrig fik officiel status. Vi skrev blandt andet, at der burde ansættes faguddannet personale og arbejdes efter standardiserede normer.

Mine mantraer var: "Bøger købt for offentlige midler skal være offentligt tilgængelige" samt "man udnævnes ikke til bibliotekar, man uddannes til bibliotekar."

Rigt og udfordrende arbejdsliv

Denne kontakt med den større biblioteksverden var meget givende for mit daglige virke. At have kontakt med fagkolleger er udviklende og inspirerende – og helt nødvendig, når man til daglig sidder fagligt isoleret. Jeg deltog derfor i så mange møder, seminarer og konferencer, jeg kunne komme til. Kurserne på Biblioteksskolen var gratis og de andre møder var rimelige i pris i forhold for eksempel til Djøf-kurser, som lærerne på Den Sociale Højskole deltog i. Jeg blev brugt en del som oplægsholder og fik også altid plads i fagpressen med små indlæg.

Da jeg kontaktede Bibliotekarforbundet for at høre, hvor jeg lønmæssigt burde placeres, var der ikke megen hjælp at hente – jeg blev betragtet som udbryder (jeg skylder at sige, at jeg fik god hjælp fra forbundet, da min pensionering skulle planlægges 38 år senere).

Vi var derfor nogle kolleger, der oprettede 'Faggruppen af bibliotekarer ansat i biblioteker uden for folkebibliotekerne' – vi fandt frem til hinanden ved at gennemgå finansloven og var vist en 12-14 stykker i alt, som begyndte at mødes og samarbejde.

Vi opdagede blandt andet, at det at opbygge et bibliotek er en proces med ret forudsigelige faser, som det er godt at diskutere med fagfæller. Vi kunne også trøste hinanden med, at selv de bedste ideer kan tage ti år at få gennemført.

Alt i alt har jeg haft et rigt og udfordrende arbejdsliv, både frit og ansvarsfuldt – med mange glæder og gode kolleger i begge verdener. Jeg tænker her især med stor taknemlighed på mine mangeårige kolleger Gunhild Søndergaard og Trine Hauch Azbi.

Det har været en gave at følge socialrådgiverfagets udvikling, at blive brugt og respekteret og blive smittet af både fagets og biblioteksvæsenets engagement – vi troede virkelig på fremtiden – alt kunne kun blive endnu bedre.

Det var derfor noget af en skuffelse, at der kun blev plads til halvanden side om uddannelsesbibliotekerne i den nye Dansk Bibliotekshistorie fra 2021. Jeg håber, mit bidrag dels kan være med til at kaste lys over en meget konkret og pædagogisk indsats i forhold til professionaliseringen af mellemuddannelserne, dels over udviklingen af et hjørne af biblioteksvæsenet i tæt kontakt med brugerne.

* Ovenstående artikel er efter aftale med Dansk Bibliotekshistorisk Selskab en omarbejdet version fra Bib-Hist nr. 38, en digitaliseret publikation fra selskabet, 2020.